

Владимир Првуловић*

Мегатренд универзитет

СРПСКА ПОЛИТИКОЛОГИЈА У СЛУЖБИ ПОЛИТИКЕ 1968-2018.

Сажетак

Педесетогодишњица оснивања Факултета политичких наука, заједно са истим јубилејом Института за политичке студије из Београда, послужиле су као поводи за дубље разматрање стања и домета српске политичке науке у време када су ове значајне институције основане, али и да се означе слабости или сметње у њиховом развоју. Као искорак из разматрања прошлости, идеја овог научног скупа је да назначи неке од парадигми за будући развој српске политикологије, у много отворенијим и слободнијим околностима, без директне контроле државне власти.

Циљ овог рада је да утврди да без критичке аналитичности актуелних друштвених, политичких и економских односа у Србији, нема значајнијег продора слободне политикологије. Она би, уз темељиту и озбиљну критичност, морала да буде, на неки начин и антиципаторска, како би предлозима учествовала у отклањању уочених и анализираних слабости у концепту друштвеног развоја или у његовој реализацији. У СФРЈ у време оснивања значајнијих образовних и научних институција у политичким и друштвеним наукама, највећи донети политикологије су били да позитивно образложи самоуправни пројект друштвеног развоја, као позитиван и виши степен развоја социјализма са људским ликом. Тадашња југословенска политикологија дала је значајан допринос и на међународном плану у афирмацији, теоријском осмишљавању и примени концепта активне мирољубиве егзистенције и политике несврстаности, унапређивања људских права и слобода, посебно права националних мањина и оснивања и афирмације Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС, данашњи ОЕБС). Дакле,

* Електронска адреса аутора: vprvulovic@yahoo.com

на плану истицања успешне мирољубиве политике и дипломатије СФРЈ. Оштрија критика усвајаних уставних или законских решења у унутрашњој политици је, насупротив томе, била санкционисана, у виду одстрањивања критичара из науке или образовања, па све до затворских казни за „непријатељску пропаганду“. Та времена су, на срећу, прошла, али се сада треба одупрети таблоизацији политиколошких расправа, посредством тзв. политичких аналитичара, углавном са подршком мерама актуелне власти.

Кључне речи: Српска политикологија, актуелна политика државне власти, политичке науке, научни институти друштвених и хуманистичких наука, критичност политиколошких истраживања, дипломатија, аналитичност и антиципаторска улога политиколошких истраживања

Пола века београдског Института за политичке студије, коинцидира са истом годишњицом београдског Факултета политичких наука, као матичне институције југословенске и српске политикологије, основаног 1968. године. Као студент уписан на ФПН школске 1968/69, сматрам моју генерацију за прву школовану на овом тада изузетно цењеном факултету, не само у југословенским оквирима. Поносио сам се својим изузетним професорима и сматрам да сам стекао темељна знања за будуће бављење, најпре новинарством, затим дипломатијом и најзад професуром из елитних политиколошких дисциплина: Упоредна политика (Савремени политички системи), Међународни односи и новијом Економском дипломатијом. Зато сматрам да имам права да будем објективни критичар домета тадашње и данашње српске политикологије.

1. ПОГЛЕД УНАЗАД

Потпуно је разумљиво да је држава СФРЈ, на подстицај владајуће партије СКЈ, Факултет политичких наука у Београду, једини у целој федерацији, основала из прагматичних разлога. Оспособити неопходне школоване кадрове за све области друштвеног, политичког и социјалног рада, новинаре за рад у редакцијама средстава јавног информисања и дипломатске почетнике, који ће заменити дипломате регрутоване из партизанских одреда и ретке кадрове школоване у иностранству, који су директно из униформе претворени у дипломатске представнике. За неке, као што су били предратни интелектуалци школовани у иностранству: Коча Поповић, Марко Ристић, Душан Матић, Срђа Прица, Владимир Велебит, Моша Пијаде и још неколицина, овај скок у дипломатију је био изазов, а не проблем, али за овакав узлет југословенске спољне политике било је

потребно много више способних каријерних дипломата. Као податак нека послужи да је осамдесетих година у Савезном секретаријату за иностране послове, уз национални кључ, било запослено око 3.100 службеника, од којих само тројица са докторском титулом из релевантних области политикологије, економије, дипломатије или међународног права.

Политикологија као истраживачка наука је, дакле, била у другом плану, више као услов за предаваче и професоре на новооснованом факултету. ФПН је конципиран по угледу на Велике школе (*Les Grandes Ecoles*) у француском систему високог образовања, као што су у овој области ЕНА (*Ecole Nationale d'Administration*), ЕНС (*Ecole Nationale Supérieure*) и нарочито Сианс По (*Sciences Politiques*). Велике школе су ексклузивитет француског образовног система, категорија изнад факултета, виши облик високог образовања за изабране кадрове, припремане током две године студирања ради полагања тешког пријемног испита и затим школоване током 4-5 година. За оне који не положе пријемни гарантован је упис на трећу годину редовних студија на факултету из сродне области.

Велики професори ФПН, као оснивачи модерне високошколске установе, отворене за све, а не само делегиране функционере, базирали су своја знања и програме проучаваних дисциплина на високим дOMETИМА западне политиколошке науке. Многи од њих су проводили студијске боравке на америчким универзитетима, посредством Фулбрајтове стипендије или директном сарадњом ФПН са Универзитетом у Талахасију, на Флориди. По повратку су студенте импресионирали новим сазнањима из модерних политичких наука са Запада¹, али у својим истраживањима нису се ангажовали (или нису смели) у критичком сагледавању наших друштвених околности и пројеката развоја.

Новине у нашем образовном систему догађају се у време великих студентских протеста и друштвених турбуленција започетих у париском Латинском универзитетском кварту 3. маја 1968. г. и настављених у јуну исте године, у Београду, Загребу, Сарајеву и Љубљани. Такође, у време када се СФРЈ, са великим амбицијама,

1) Проф. Дејвид Истон, амерички политиколог канадског порекла (1917-2014), творац дефиниције политичког система и предводник Америчке системске школе, проф. на универзитетима Чикаго, Харвард, МекМастер, Универзитета у Калифорнији и председник Америчке асоцијације за политичке науке. Такође, на наше политикологе велики утицај су имали и његов вршњак, француски политиколог Морис Диверже (1917-2014), професор у Поатјеу, Бордоу, Правном факултету у Паризу, Универзитету Сорбона1-Пантеон Асас и париском Институту за политичке студије, писац, поред осталих, у то време утицајне књиге *Демократија без народа* (Рад, Београд, 1968) и теоретичар културе Едгар Морен са књигом *Дух времена, Есеји о масовној култури* (Култура, Београд, 1968).

подржаним од Вашингтона и Москве, спрема да од 1961. г. и Оснивачке конференције Покрета несврстаних земаља, преузме лидерство и вођење ове групације земаља Трећег света и највеће гласачке машине у Уједињеним нацијама, која треба да обезбеди извесну равнотежу односа два блока у напетом хладном рату. За такву спољну политику потребни су, заиста врхунски кадрови, са знањем светских језика, са познавањем дипломатске историје и техника, са вештином дипломатске гимнастике и са посвећеношћу интервенисања у светским проблемима и сукобима. Такве кадрове је могао да спреми само специфичан факултет, као што је ФПН, са најбољим професорима и дипломатама, новинарима и политичарима са богатим искуствима. Доказ статуса и репутације тог факултета јесте да су се многи будући министри из несврстаних земаља школовали на њему и стицали знања за бављење спољном и унутрашњом политиком у својим земљама.

За бављење науком, па и политикологијом, држава СФРЈ је основала и финансирала научне институте, којима је био циљ проучавање светских и европских научних токова, објављивање научних радова у домаћој и иностраној периодици и научним часописима, пружање консултантских услуга државној администрацији и припрема елабората и аргументације за теме наручене од стране појединих министарстава и управа. Од бројних научних института, за ову тему су интересантни институти у две гране: у друштвеним и хуманистичким наукама.

Од 11 института друштвених наука поменућемо, не по значају или старости: Институт економских наука, Институт друштвених наука, Институт за европске студије, Институт за политичке студије, Институт за упоредно право, Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду, Економски институт и Институт за међународну политику и привреду.

Од института у области хуманистичких наука, за нас су, у овом раду, релевантни: Институт за новију историју Србије, Институт за савремену историју и Историјски институт САНУ. Сви они и данас постоје и делују, али са транзицијом и друштвеним променама, суочавају се са проблемима финансирања и регрутовања нових кадрова за бављење науком, уз врло скромна примања или концептом економског пословања, уговарањем и наплатом сваког стручног рада, пројекта или елабората. Држава је скоро потпуно престала да буде наручилац послова, па самим тим и финансијер, а нови концепт рада и финансирања се још увек припрема, уз велика спорења.

У првим годинама самосталног рада ФПН, јасно је било да су политичке науке у Југославији, па посебно и у Србији, потпуно у служби актуелне политике Савеза комуниста Југославије, унутрашње и спољне политике југословенске и српске владе, социјалистичког самоуправљања и несврстане политике СФРЈ. То је било тада нормално и прихваћено и ту није могло да буде било каквих одступања. Улога ФПН је била да школује добро изабране, припремљене и посвећене кадрове за службу у свим доменима актуелне државне политике. Југословенски и српски политиколози су могли и били дужни да позитивно анализирају све идеје о развоју друштвених, унутрашњеполитичких и међународних односа. Идеје за политиколошке расправе и анализе су долазиле од политичких органа власти и партије, а политиколози су имали право да их добро фондирају у својим аналитичким књигама, расправама, конгресима и чланцима. Водећи људи партије и државе (Ј. Б. Тито, Е. Кардељ нарочито, В. Бакарић и касније други, млађи) су били задужени да емитују идеје о организацији друштва и унутрашњим односима федералних јединица, а научници да то претворе у норму са политичком анализом и аргументацијом, у уставна и друга правна решења. Тако је било напр. са идејом социјалистичког самоуправљања, као вишим степеном развоја социјалистичког друштва, са месним заједницама, као елементарним обликом организације грађана на терену, са интересним заједницама, са ООУР-има, са положајем република и две аутономне покрајине и др. Најелитнији политиколози и правници (професори Јован Ђорђевић, Најдан Пашић, Бранко Прибићевић из Србије, професори Предраг Вранички, Милан Кангрга, Руди Супек, Гајо Петровић, и Данко Грлић – све док нису елиминисани због критичког часописа Праксис, а касније проф. Душан Биланцић, из Хрватске и други) би били позвани на вишедневно, често и месечно дебатоване и претварања идеја у норму, на Брдо код Крања, у Карађорђево, Опатију или неко друго место, са потпуним миром и обезбеђеним условима да идеје политичара претворе у научне теоријске ставове или уставне норму. У таквим напорима, наши политиколози су били изврсни и врло вешти тумачи и помало стидљиви антиципатори будућег развоја установљених облика удруживања и развоја. Већ и чињеница да су поменути хрватски професори, који су 1964. г. основали критички политички часопис *Праксис* у Загребу, иако борци у НОР-у и комунисти, били сви до једног елиминисани из политичких и научних институција, говори довољно да критичка политикологија и критика постојећег друштва и система није била пожељна нити дозвољена.

Још једна илустрација претходних тврдњи: На основним студијама на ФПН, предмет проф. Бранка Прибићевића о историјском развоју и будућности социјализма, звао се „Социјализам светски процес“.² Да ли се може директније у имену дисциплине дати и основна теза целог наставно-научног предмета? При том, проф. Прибићевић и остали наши политиколози, посебно проф. Најдан Пашић су били тако успешни тумачи развоја социјализма и антиципатори социјалистичког самоуправљања, као социјализма са људским ликом, да су и у иностранству наилазили на бројне подршке и похвале.

Примера ради, познати француски социјалисти у то време, посебно премијер Француске – Мишел Рокар, су били толико одушевљени југословенским самоуправљањем, да су предлагали да се такав систем друштвених односа примени и у Француској!? О томе постоји серија текстова, иступа и чланака М. Рокара у француским научним и политичким часописима и на конференцијама. Знајући за то, на почетку моје дипломатске функције саветника Амбасаде СФРЈ у Паризу, затражио сам састанак са Рокаром, који је прихватио да са собом поведем и све сталне дописнике југословенске штампе из Париза. Тада нам је он саопштио да се стиди својих заблуда о самоуправљању, као могућем облику друштвених односа са несавршеним људима, као утопијом и немогућом мисијом и да се одриче свега позитивног што је о самоуправљању говорио или написао. Били смо шокирани, али нам је било јасно да је почињао расплет југословенске драме и распада, упркос дивним идејама о заједништву, самоуправној свести и успешној трансформацији социјализма.

Транзиција која је уследила, само је потврдила све Рокарове и наше сумње које, скоро да почетка распада СФРЈ, нису нашле места у званичној југословенској политикологији (осим критике проф. Михаила Ђурића поводом уставних амандмана из 1971. г. и кажњавања на две године затвора због „непријатељске пропаганде“, смењивања оснивача и уредника загребачког филозофског часописа „Праксис“ и београдских професора са Правног и Филозофског факултета 1972, 1975. и касније, који су проглашени дисидентима, отпуштани и протерани из академских кругова и институција, а неким су одузети и пасоши).

Велико комешање у редовима власти отпочело је упозорењем, масовношћу студентског протеста и суровим реаговањима полиције, код подвожњака на Новом Београду, 2. јуна 1968. г. Није

2) Бранко Прибићевић, *Социјализам светски процес*, издање „Партизанска књига“, Љубљана, ООУР Монос, Београд, 1979.

случајно да и овај догађај ове године прославља 50-о годишњицу. Под полицијском опсадом је, све време, било седиште „Црвеног универзитета Карл Маркс“, на Филозофском факултету у Београду. А на њему су свакодневно држали предавања истакнути професори Филозофског факултета, познати уметници, културни радници, чак и поједини бивши политичари. Наравно да су за Савез комуниста, осим ухапшених и осуђених „бунција“ Владимира Мијановића, званог „Влада револуција“, Драгомира Олујића, званог „Олуја“ (студента ФПН), Павлушка Имшировића, главног уредника „Студента“ Ђорђија Вуковића, Милана Николића и других, највећу кривицу сносили њихови професори са Филозофског факултета. На више скупова најављена је борба против српских либерала „који кваре и побуњују омладину“, па су 1972. године и касније, са факултета уклоњени познати професори: Љубомир Тадић, Загорка Пешић-Голубовић, Драгољуб Мићуновић, Војин Милић, Небојша Попов, Светозар Стојановић, Михаило Марковић, Миладин Животић и Триво Инђић. У исто време са Правног факултета, осим Михаила Ђурића, који је брзо и осуђен, из наставе су искључени професори Стеван Врачар и Данило Баста (искључени и из партије), превремено је пензионисан познати професор Андрија Гамс, доцент Александар Стојановић је искључен из партије и наставе, Бранислава Јојић, отпуштена и одселила у Мостар, а асистент Војислав Коштуница, искључен са факултета и није могао чак ни да брани докторску дисертацију на Правном факултету.

Други, много позитивнији пример, је из мог личног искуства. На ФПН сам докторирао 1981. г., са дисертацијом на тему „Положај човека у политичком систему социјалистичког самоуправљања“. У образложењу пријаве дисертације, стоји и прихваћено је, да се ради о људским правима и слободама у социјалистичком самоуправном друштву. Без поштовања и развијања људских права и слобода, бесмислено је и говорити о *социјализму са људским ликом*. Дисертација је веома позитивно оцењена од Комисије за одбрану у саставу: проф. др Најдан Пашић, ментор, проф. др Војислав Становчић и проф. др Бранко Прибићевић, чланови.

Будући да је то један од првих доктората тога времена о стању људских права и слобода у друштву, које је претендовало да представља виши степен развоја социјализма, у коме је човек у средишту свих процеса у друштву, позитивне реакције нису изостале. Тада је атлантски свет водио велику офанзиву оспоравања и субверзије социјализма у земљама Варшавског пакта, са посебно оштрим критикама стања у СССР-у по питању људских права, па је и у КЕБС-у (Конференција о безбедности и сарадњи у Европи,

данас ОЕБС), заказана прва експертска Конференција о људским правима и слободама, 1985. г. у Отави. Наша влада ме је, као експерта, именовала за заменика шефа двочлане делегације на овој маратонској тромесечној Конференцији. Затим је, у Берну, крајем 1985, одржана Конференција КЕБС-а о људским контактима, где је посебна пажња била стављена на слободу кретања, право на слободу уласка и изласка (повратка) грађана из социјалистичких земаља. Као експерт био сам именован у нашу делегацију на тој тромесечној Конференцији, која је као и она из Канаде, протекла у жестоким нападима на тадашње социјалистичке земље и контранападима њихових идеолога. Именован сам и у делегацију СФРЈ за Самит КЕБС 1990.г. у Паризу. Као потврда позитивне оцене мог доктората, говори и чињеница да сам, најпре од једног од идеолога СК Србије - Бошка Крунића, био позван да, на више научних скупова, у Београду, Новом Саду и Кикинди, о томе говорим, а од једног од идеолога СКЈ, каснијег Председника Словеније – Милана Кучана, позван да говорим на Комисији СКЈ и припремим нацрт резолуције о људским правима и слободама за 13. Конгрес СКЈ. Нажалост, претпоследњег конгреса у историји СКЈ. Следеће признање је стигло, одлуком председнице СИВ-а Милке Планинц, у виду именовања у трочлану делегацију СФРЈ за редовну тзв. Конференцију континуитета КЕБС (каснији ОЕБС) у Бечу 1986-1989. г., задуженог за „трећу корпу“, познату као хуманитарна димензија Хелсиншког процеса КЕБС. По тадашњем националном кључу, за шефа делегације је одређен Игнац Голоб (Словенија), за члана задуженог за питања безбедности у Европи др Владимир Биланцић (Хрватска), а за економску сарадњу Мустафа Биједић (БиХ). Мени, као представнику Србије, је припала је област сарадње по питањима људских права и слобода, правима националних мањина, сарадње у области образовања, науке, омладине и спорта. Овај пример може да послужи као доказ да је значај неког политиколошког истраживања, додуше које сведочи о позитивном развоју друштвених односа у нашој земљи, званична политика знала да цени и чак, на неки начин, награди. СФРЈ је на обе, горе наведене, конференције КЕБС била истицана, као изузетак и пример како та питања треба регулисати и спроводити. Тек касније ћемо и, по овим питањима, доћи на тапет критике и напада евроатлантских земаља, што је кулминирало санкцијама и бомбардовањем 1999. године.

Следећи пример у корист тврдње да су, у почетку политичке или генерално друштвене науке биле у служби државне политике, је оснивање, интензиван рад и допринос државног Института за међународну политику и привреду (ИМПП) у Београду. Он је основан

1947. г. одлуком Јосипа Броза Тита, на иницијативу и за потребе Савезног секретаријата за иностране послове и других државних институција. Државне институције су Институту достављале теме и проблеме за научну анализу и елаборацију, прихватале и финансирале обраду тема и уврштавале их, као образложења за своје активности. То је заиста био расадник значајних идеја, посебно у области спољне политике и несврстаног покрета, али и припрема млађих кадрова за будућу дипломатску каријеру. Када је, еволуцијом привреде и друштва, са процесом транзиције, та финансијска и политичка подршка државних органа изостала, рад и ефекти рада овог Института су постали скоро занемарљиви, да се не увреде наше колеге из те институције. Морали су се прилагодити новонасталим околностима и зграбити указану шансу да у свом раду буду слободно критички настројени, објективни аналитичари појава у друштву, али без финансијске подршке државе, то је било болно и тешко оствариво. Промене, у организационом смислу и будућем финансирању, су још увек у току, али не само овог научног института.

Дакле, актуелна политика је подржавала, стимулисала и награђивала српске и југословенске политикологе, који су били аналитичари (са умереном дозом критичности), односно пропагатори успешности југословенског модела социјалистичког самоуправљања. Већа критичка аналитичност није долазила у обзир и кажњавана је, запостављањем у каријери, односно таворењем у научном или публицистичком раду. Бројни су примери таквих политиколога који су, због своје критичности, били елиминисани из активног политичког и стручног деловања и рада.

Велика је штета што су таквим односом према конструктивној критици слабости друштвено-економског система социјалистичког самоуправљања, југословенска влада и владајућа партија, дестимулисале даљи развој политиколошке мисли и поред знатног броја талентованих и цењених научника. А простора за објективну критику итекако је било и она би доприносила отклањању уочених слабости и развоју друштва.

Уз све остало или пре свега, морала се озбиљно размотрити чињеница, да друштвена својина над средствима за производњу у самоуправном систему, није поседовала ефикасне методе контроле, попут приватне или државне својине. Без такве контроле постојала је опасност да се она претвори у нешто што је ничије и свачије, према којој, а посебно у складу са балканским менталитетом, се немарно односе они који је користе. Поред тога, са концептом

самоуправљања, уз недовољну свест и мотивацију радника, та друштвена својина је постала економски неефикасна. Привредни развој је опадао, друштвена предузећа су западала у стечај и полако пропадала, остављајући раднике без посла и стварајући бројне социјалне проблеме. Једном речју, друштвени систем социјалистичког самоуправљања је био сувише скуп експеримент, чак и за развијенија друштва, каква је била Француска под владама Социјалистичке партије, а камоли за економски недовољно развијену тадашњу Југославију. Зато се и може говорити о социјалистичком самоуправљању, као утопијском концепту који није био реалан, ни могућ. Ту је наша политичка наука могла да пружи значајнији допринос критичком преиспитивању и неопходним реформама, али је све то, нажалост, изостало.

Због свега тога, најпре југословенска, а затим посебно и српска политикологија, није могла да игра значајнији корективну улогу у бројним друштвеним, привредним и другим експериментима, који су се касније показали као потпуно неуспешни, утопистички и мегаломански засновани, без реалне основе у људској природи и менталитетима, интелектуалној структури и капацитетима тадашњег друштва. Каснији развој, када је држава, деловањем, инструкцијама, а посебно финансирањем, престала да стимулише рад научних института и факултета из ове области, довео је до расипања кадрова, смањеног научног нивоа и домета радова и доприноса српске политикологије.

Није, надаље, случајно да су, после чувеног 5. октобра 2000. г., поједини истакнути представници органа нове власти, а и поједини активисти у променама, похрлили на Факултет политичких наука и у поједине научне институте друштвених наука, да својим активностима, учешћем на скуповима, али и утицајем на студенте, допринесу етаблирању нове власти и извршеним променама. То, нажалост само потврђује изнету тезу да је политикологија, раније у СФРЈ, а по распаду те државе, у Србији, а слично је и у новоствореним независним државама, у служби актуелне државне политике и интереса. У новоствореним државама, су се, најпре, ослободили кадрова школованих на ФПН у Београду, због бојазни од југословенског синдрома или југоносталгије, а затим формирали своје засебне факултете политичких и друштвених наука, који треба да осмисле новостворене државне, националне и културне идентитете. О дOMETИМА данашњих политичких наука у региону најбоље говоре подаци о позиционирању универзитета из нових држава на дну познате Шангајске листе, посебно у области друштвених и политичких наука.

У заокруживању анализе домета југословенске и српске политикологије у периоду до распада СФРЈ, као највеће домете могли бисмо да истакнемо следеће.

На критици централистичког концепта социјалистичког друштва, ствараног на искуствима СССР, теоријско осмишљавање југословенског концепта социјалистичког самоуправљања била је новина и велики корак напред. Увођење друштвене, уместо државне својине над средствима за производњу, уз активну и одлучујућу улогу радничке класе у управљању привредом и друштвеним пословима, кроз систем радничких савета, управних одбора и месних заједница, као облика учешћа грађана у управљању јавним пословима, у иностраној политикологији је истицано као стварни напредак у изградњи *социјализма са људским ликом*. Шта је ту била објективна граница креативне политиколошке мисли, која није изражена, даље развијана, нити афирмисана? Утопијски приступ концепту једнакости људи, без обзира на њихове радне способности и навике, менталитет и образовни ниво и третирање њиховог утицаја једнако са високом стручном и оспособљеном групом најумнијих људи, доводило је до прегласавања у корист оних који имају уже интересе и недовољно способности да сагледају последице својих већинских одлука. То је доводило до преваленције осредњости или медиокретизације управљачке већине, са озбиљним економским и друштвеним последицама: пада квалитета производње и услужних делатности, уравниловке у награђивању, концепта „не могу они мене толико мало да плате, колико ја могу мало да радим“ и губитка мотивације код најстручнијих кадрова, одласка тих најшколованијих кадрова у иностранство, опадања квалитета образовања, здравства и социјалних служби, инфлације и девалвације националне валуте и сл. Актуелна политикологија, у то време, се задовољавала да велича и афирмише политички зацртане смернице друштвеног развоја, уместо да критичком мишљу доприноси отклањању уочених системских слабости. Дакле, на афирмацији самоуправног социјализма, који је био узор и жеља људи из централистичких система источноевропских блоковских земаља, југословенска политикологија је достигла своје врхунце.

Значајне успехе, чак и на међународном плану југословенска политикологија у шездесетим и седамдесетим годинама прошлог века, доживела је кроз промоцију и теоријско осмишљавање концепта активне мирољубиве коегзистенције, као начина за превазилажење блоковске поделе и напетости у тадашњим међународним односима. Такође, на спољнополитичком плану, велики дomet је била афирмација активне улоге Покрета несврстаних

земаља³, који је у то време обухватао две трећине свих независних земаља, посебно у Генералној скупштини Уједињених нација, као и осмишљено остваривање СФРЈ као лидера несврстаних земаља. На тим плановима политикологије посебно значајну улогу су играли Институт за међународну политику и привреду (ИМПП) и Факултет политичких наука, између осталих. За успехе политичке мисли у СФРЈ се могу сматрати наши концепти људских права и слобода којим су превазилажена ограничења централистичког социјализма, на удару западних политиколога. Затим наш концепт, али и реализација равноправности народа и народности у СФРЈ, као и јачања и остваривања, не само административних и културних, већ и економских и социјалних права националних мањина, у чему смо спадали у пионире те политике, често хваљене од мултинационалних држава, али и критиковане, као претеране, од појединих традиционалних европских демократија. Наша политикологија, пратећи веома успешну дипломатију СФРЈ у то доба, је имала значајну улогу у креирању и афирмацији Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС), на њеној оснивачкој Хелсиншкој конференцији 1975. г. и касније и у раду њених тела и будућих састанака. Са свим суседним земљама СФРЈ је водила умерену политику и пријатељску сарадњу, упркос неким нерешеним питањима. Матичне земље, које су у СФРЈ имале своје бројне националне мањине, истицале су СФРЈ, као пример успешног утврђивања статуса и положаја тих мањина. Али, као што је видљиво из овог набрајања, све су то афирмативни, додуше веома значајни, ангажмани југословенске политикологије на плану афирмације југословенских концепата унутрашњег развоја и спољне политике, значајне за баланс тадашњег блоковског света, дакле опет у служби политике земље.

Нажалост, недостајао је критичко-аналитички наставак продубљеног политиколошког истраживања економских, социолошких, менталитетских и других сметњи да се друштвени и економски развој оствари успешно на свим плановима. Отуда и онакво, напред наведено реаговање бившег француског премијера, социјалисте Мишела Рокара, када је дубље упознао не само предности, него и мане и недостатке таквог концепта развоја социјализма. Шансу да се продубљеном критичком мишљу афирмише и допринесе сагледавању узрока слабости самоуправног концепта, југословенска политикологија је тада пропустила.

3) Између осталих, посебно еминентни Лео Матес (1901-1991), амбасадор и директор ИМПП (1962-1972), аутор познатих књига: „Несврстаност“ (1970) и „Политика суперсила и оружје“ (1988).

После распада СФРЈ и трагичне серије грађанских ратова, који су пратили то противуставно раздвајање, уз тешке последице: етничког чишћења, принудног расељавања, претварања српског народа у Хрватској и Босни и Херцеговини, из конститутивног народа у националну мањину, дивљања примитивних националиста у новоствореним инстант националним државама, измишљања нових језика и националних својстава, самопроглашене независности Косова, операције „Милосрдни анђеос“ – односно, напада НАТО снага на СР Југославију без одобрења СБ Уједињених нација и последице тога, су захвалне теме за критичку политичку науку, али још увек обуздане државним опортунизмима и неизвесностима. Политичке науке у Србији су још увек у „зимском сну“, имајући у виду претходно наведене теме и проблеме, више обрађиване у новинским чланцима и ауторским појединачним научним прилозима, него у озбиљним политиколошким делима.

2. ОКРЕНИМО СЕ БУДУЋНОСТИ

После свега, ред је да се окренемо могућим темама српске политичке науке у годинама које су пред нама. Дошло је до смене генерација, извршене су бројне промене у основама економског и друштвеног система, транзиција продире у све поре, нарочито економског живота, а много мање у свест људи, који се, у основи, још увек понашају већински самоуправљачки. Жалосно је видети да су од великих српских економских и производних система, као што су Електронска и Машинска индустрија Ниш, Нисал, Нитекс – Ниш, Гоша - Смедеревска Паланка, Јумко, па и СИМПО-Врање, Магнохром-Краљево и многи други, остале само рушевине. Сурове последице су да је од више десетина хиљада запослених у Нишу, Врању, Краљево, Смедеревској Паланци и другим местима са угашеним индустријским погонима, остало без посла, број запослених спао на само неколико хиљада, а градови запали у тешке економске и социјалне проблеме. Железара у Смедереву и Рударско-Топионичарски Басен Бор, сада су на путу опоравка, захваљујући кинеском капиталу, инвестицијама и управљачкој структури. Остали градови се полако опорављају, захваљујући новим страним директним инвестицијама, уз значајну партиципацију српске државе зарад, за инвеститоре, бесплатног опремања и припреме простора за нове погоне и почетним дотацијама за сваког запосленог које се крећу од 5.000 до 10.000 евра по раднику. Уз то Србија, захваљујући добрим економским резултатима и мање уз помоћ ЕУ, финансира озбиљне инфраструктурне пројекте, као што су путни Коридори 10, 11, и од ЕУ „наручени“ Ниш-Приштина, брзом железничком

пругом Београд-Будимпешта, модернизацијом пруге Солун-Београд и Београд-Бар и др. Ове значајне економске реформе и задаци, а посебно у време сталног добијања од ЕУ нових захтева и задатака на путу припрема за чланство и реализације зацртаних планова из 35 преговарачких поглавља, нуде значајне теме за разматрање и критичку анализу, српским политиколозима и политичким наукама.

Без ређања по значају, покушаћемо да наведемо неке од значајнијих политиколошких парадигми, за озбиљније изучавање у периоду пред нама:

До краја истражити и потпуно разоткрити и објаснити, процес подстакнут и оркестриран од антируског и антикомунистичког Ватикана папе Војтале и западних земаља које су подржавале уништење СФРЈ, пре свега Немачке, Велике Британије, Француске, а затим и САД и подстрекивале проглашавање независности, пре свега Хрватске и Словеније⁴, а затим и Босне и Херцеговине, до данашњег усмеравања Црне Горе и Македоније ка чланству у НАТО-у и признавању самопроглашене независности Косова и Метохије, односно свођења Србије на границе пре Балканских ратова.

Озбиљно урушавање најважнијих елемената српског националног и културног идентитета⁵ (национална припадност, језик, писмо, култура и културна баштина, вероисповест и положај цркве и црквене својине-духовних светишта у и нарочито изван матице, проблем очувања идентитета у дијаспори и др.), насупрот нарастајућем агресивном мондијализму и теоријским поткама глобализације, информатичкој универзалности и др.

Изградња и довршавање обликовања постранициног српског друштвеног, економског и политичког система, са аутентичним карактеристикама и системом вредности.

4) План је дефинитивно направљен 7. јуна 1982. г. на супертајном састанку папе Војтале са америчким председником Роналдом Реганом, одржаном у приватној папској библиотеци, када је склопљен савез католичке цркве и америчке владе (назван „Света алијанса“), који је амерички председнички саветник Ричард Ален назвао „највећим тајним савезом свих времена“. У том плану је као један од елемената процеса рушења совјетског блока и СССР-а, закључено да Југославију, као државу, треба растурити. О томе више у књизи историчара-академика Милорада Екмечића *Дуго кретање између клања и орања-Историја Срба у Новом Веку (1492-1992)*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

5) „Српска нација би морала да посвети више пажње, кроз образовни систем, али и деловање политичких партија и тзв. културне елите, обуздавању агресивног самооптужујућег југословенства, превладавању потцењивања српског националног бића и идентитета и тзв аутошовинизма у јавном животу, медијима..... Не смемо дозволити даље урушавање српског националног и културног идентитета, сада најпре од (нео) југословенских екстремиста, од мондијалиста, глобалиста и умишљених „светских људи“, који су изгубили везу са својим личним идентитетом и пореклом.“, Владимир Првуловић, *Српски национални интерес*, Прометеј, Нови Сад, 2018, стр. 207-208.

Са продором избеглица из ратом захваћених подручја и умножавањем броја азиланата, проучити профилисање мултикултурног и мултирелигиозног, упоредо са српским националним друштвом.

Стално анализирати услове, предности, цене и последице наших напора на испуњавању захтева из 35 преговарачких поглавља на путу укључивања у Европску унију, као стратешког циља државе Србије⁶.

Трајно решавање проблема неуставне самопроглашене независности наше покрајине Косово и Метохија, подршке западних сила том отцепљењу и њихов притисак на Србију за потписивање трајног правно обавезујућег споразума Београда и Приштине о статусу и свим последицама по српски народ, историјске и духовне споменике и светиње и будућност српске државе. Које су могуће варијанте таквог споразума: подела, разграничење, пристанак за столицу Косова у УН, гаранције за заштиту преосталог српског народа на том простору и ефикасну међународну заштиту српске својине, културних и историјских споменика и баштине?

Стање у правосудном систему Републике Србије, велики проблеми и пропусти, непринципијелност у избору и оцени рада судија, гомилање и застаревање предмета, толерисање кршења људских, економских, политичких, ауторских и других права, представља и ако се стање не промени, представљаће и даље, једану од највећих препрека за наше чланство у Европској унији. За сада се све то завршавало променом министра правде или председника појединих судова, без суштинских успеха на превазилажењу поменутих проблема. По многим оценама страних експерата, у Србији живимо у правном хаосу, без стварне и ефикасне правне заштите. То је недопустиво стање и мора се, под хитно, темељито мењати.

6) „У време када Република Србија чини огромне напоре да, са једне стране, испуни све постављене критеријуме (Копенхагенске и друге) Европске уније и отвори, а затим и затвори 35 преговарачких поглавља, као услова за пријем у ЕУ (оријентационо 2025. г.), Европска унија пролази кроз турбулентни период развоја, са изазовима нових унутрашњих подела и груписања, са кризом институција и са смањеним утицајем у глобалним геополитичким односима у глобализованом свету. Да ли ће се Европска унија (после изласка Велике Британије 2019.г) и решавања кризних питања односа према незауостављивом таласу избеглица, економске кризе у неколико земаља, као и покушаја сецесије Каталоније, прегруписати у три круга земаља или довести у питање опстанак ове велике економске и политичке интеграције са око пола милијарде становника?“; Владимир Првуловић, „Криза ЕУ: унутрашња и спољнополитичка димензија - Европској Унији је потребна терапија“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 85.

Листа пожељних истраживачких подухвата из политикологије тиме није исцрпљена, већ су ово само неке од значајних тема и дилема, којима би се озбиљни истраживачи могли бавити.

Наравно, то захтева добро осмишљене, мотивисане и продубљене, колективне напоре истраживача из политичких наука на више института и факултета, који би континуирано истраживали основне елементе сваког од поменутих проблема, имали критички, а не маркетиншки однос према стању у друштву, према плановима развоја и доприносу основних друштвених и политичких фактора: науке, образовања, владе, државним службама, правном систему, политичким партијама и њиховим програмима, изборном телу, српском друштву у целини. За такве резултате су неопходни школовани, искусни, темељити и храбри истраживачи, упознати са највишим дOMETИМА светске политичке науке и спремних да понесу ризике својих јавно изнетих критика и предлога за промене. Српска политикологија која би само објашњавала и правдала постојеће стање и смиривала могуће тензије у друштву, нема никаквог смисла. Да ли смо створили атмосферу која би мотивисала и помогла такве истраживачке подухвате, дала им заслужено место у размишљањима и одлучивањима, право је питање? По свему изгледа да, као организовано друштво, до сада нисмо охрабривали, нити помагали такве истраживачке подухвате. Промене у финансирању јавних истраживачких института и њихових сарадника су, можда, прилика да се стимулишу такви научно-истраживачки напори и да се српска политикологија заиста афирмише као значајан фактор у организовању, владању и свакодневном животу српског друштва. Ако се то не деси, онда ће српска политикологија и даље бити у служби актуелне политике и власти, више као пропагандно-лобистички центар за величање потеза власти, наравно без „таласања“. У овој фази развоја и свих драматичних промена које су се десиле у српском друштву, у интересу је државе, парламентарне и извршне власти, да пред собом има критичку политиколошку анализу предности и слабости односа у друштву, како би на време реаговала на анализирани слабости и цело друштво водила у жељеном смеру. Гурање слабости и критика под тепих, тзв. завлачење главе у песак, никако нам неће помоћи да избегнемо грешке из прошлости и водимо друштвени свеукупни развој ка просперитету за све наше грађане. Српска политикологија мора да буде одважна у објективној критичкој анализи и антиципацији, односно предлагању нових потеза власти и државе у целини, како би оправдала своје постојање и средства уложена, на овај или онај начин, у њен опстанак и даљи напредак.

Критичност истраживача и њихова утемељеност и подстицајност за позитивне промене, мора се заснивати на провереним чињеницама, искуству и упоредивости са сличним проблемима и рецептима за њихово решавање у развијенијим демократским земљама ЕУ, на које желимо да се угледамо. Без тога се, за ту критичност, од стране власти могу налепити етикете, да о томе говоре и пишу аутори који припадају опозиционим партијама или желе да се афирмишу као аутошовинисти. Прави политиколози морају бити отпорни на такве приступе и етикетирања, морају истрајати, а не одустајати од критичке анализе, која ће ако не одмах, а онда на дужу стазу донети резултате, у виду исправљања бројних недостатака, посебно у практичној примени добро зацртаних смерница и планова. До сада нисмо уочили ни такве рационалне и добро утемељене критике српских политиколога, нити позитивне промене на бази њихових препорука. Није случајно да се онда, на свим средствима информисања, посебно аудиовизуелним, појављује већи број тзв. политичких аналитичара различитих образовних опредељења (ретко политиколога), углавном припадника или симпатизера владајуће коалиције, који прежвакавају и за народ, на простији начин, тумаче поједине политичке, економске и друге одлуке, за разумевање од стране „широких народних маса“. За те сврхе, убризгавањем средстава, али и добрих препорука, на тржишту штампаних медија, егзистира и добрим тиражима, а приступачним ценама, функционише десетак листова таблоидског карактера, који се такмиче у политичком заглупљивању своје читалачке публике. Овим се не залажемо да њима треба да онемогућити постојање и функцију коју врше, већ би, образовањем и васпитањем, требало за њих оставити место које и заслужују: да описују љубавне и друге сплетке „познатих личности“, преношење вести са ТВ-ријалити програма и сеанси и пласирање полуинформација, а не пресудан утицај на милионско читалиште. Тешко је борити се против запостављања читања озбиљнијих штива и литературе од стране младих, у ситуацији поплаве разних друштвених мрежа и џанк културе коју емитују, у ситуацији када још, од малих ногу, родитељи препуштају малој деци слободу коришћења слободног времена за компјутерске игрице, пријатељства преко Фејсбука, Твитера и Инстаграма, са свим ризицима по њихов духовни и интелектуални развој, али и безбедност.

Каква би улога политичких наука, па посебно и Факултета политичких наука у Београду, могла и морала да буде у формирању квалитетних кадрова и довољно образованих почетника за нашу дипломатију и њене боље и веће домете. Некада су са ФПН, али и

студија права и економије, излазили кадрови, са добрим знањем два светска језика спремних да се, кроз каљење уз искусне каријерне дипломате, најпре у реферадама за одређена подручја и земље, а затим у седиштима амбасада, после годину дана приправничког стажа, квалификују за почетна места на дипломатској лествици: аташеа, трећег секретара и сл. Данас се у нашој дипломатији углавном регрутују, по различитим, најчешће партијским критеријумима, недовољно образовани кадрови за ову струку, па се годину дана допунски „образују“, после радног времена, у некој врсти „вечерње“ дипломатске академије, у којој их уче, али очигледно не науче довољно, бивше дипломате (што је боље или за науку непознати предавачи). Дакле, кадрови- свршени студенти неодговарајућих факултета и образовних институција, без претходне озбиљне припреме, шаљу се у дипломатску ватру, у надметања са прекаљеним дипломатским борцима из других земаља, па су и резултати њиховог рада најчешће врло скромни. На овај начин се директно елиминише и запоставља смер дипломатије и међународних односа, не само на ФПН, већ и другим факултетима. Сетимо се прве и до сада једине генерације српских економских дипломата (28), који су 2010. године, послати у најважније светске трговинске и економски најмоћније центре, недовољно припремљени и углавном регрутовани из некадашњег Министарства за економију и регионални развој, које им је било координатор и надлежна институција за комуникацију и инструкције, а који су се вратили са минорним резултатима и затим укинута, као посебан сој дипломатских представника. За земљу наших могућности, ово је био сувише скуп и неуспешан експеримент економске дипломатије⁷, уз недовољну концепцијску и кадровску припрему, за иначе једну важну и широко примењивану врсту дипломатије, која даје изузетне резултате у економски најмоћнијим земљама.

У време када смо као држава, концентрисани и изузетно ангажовани на решавању сложеног питања правнообавезујућег споразума Београда и Приштине о Косову и Метохији, када смо у интензивнијој комуникацији са седиштем Европске уније у Бриселу, око темпа и дужине рокова за квалитетно затварање преговарачких поглавља, као услова за чланство у ЕУ, Републици Србији је неопходна, спремна, брза, ефикасна и комуникативна дипломатска служба, са најквалитетнијим кадровима и најбољим резултатима. То се не може постићи са приученим партијским функционерима преквалификованим у дипломатске представнике и приученим у Дипломатској академији Министарства спољних послова (МСП),

7) Vladimir Prvulović, *Economic diplomacy*, fifth edition, Megatrend University, Beograd, 2015.

уз сво дужно уважавање њених напора. На неколико поновљених конкурса МСП за пријем нових дипломатских приправника, није било довољног одзива квалитетних кандидата, тако да нису ни попуњена предвиђена места, а уместо њих регрутоваће се кандидати из постојећих политичких структура Србије. Да ли то може донети задовољавајуће резултате у предстојећим тешким дипломатским борбама које Република Србија мора да води? Можемо и сами да наслутимо како ће се те борбе одвијати и какви ће резултати, уз високо постављене циљеве, бити постигнути.

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Уз знатан напор, покушајмо да будемо оптимисти. Србији је, као модерној држави, сутрашњој чланици Европске уније, неопходна квалитетна, критична и антиципаторска политикологија. Имамо за школовање кадрова за тај посао, довољно стручних високошколских установа (пре свега ФПН, али и других државних и приватних факултета друштвених наука), за извесном традицијом и до сада запаженим резултатима. Поседујемо и напред набројане државне научне институте који се баве политичким, економским и друштвеним истраживањима. Имамо високо постављене циљеве државне политике, чију реализацију треба стално, добро и критички пратити и анализирати. То је и смисао рада ових бројних образовних и научних институција. Прошла су, надамо се, времена када је држава или партија (партије) на власти, тражила само похвале и комплименте, а забрањивала критички научни приступ анализираним појавама у политичком и друштвеном животу. Дакле, надамо се да су прошла времена, када је српска политикологија била искључиво у служби актуелне политике државе или партије. Сада је обавеза српске политикологије да, кроз радове и ангажман својих најквалитетнијих професора, научних саветника и сарадника, покаже своју спремност и стручно помогне превазилажењу уочених и анализираних проблема у функционисању државе – Републике Србије. Држава, ако не може довољно финансијски и третманом да помогне рад тих институција, требало би макар да их у том раду и стварању не омета. Добићемо квалитетније стручњаке за политичка, економска, друштвена питања, од, до сада свеprisутних и истих, политичких аналитичара.

ЛИТЕРАТУРА

- Екмечић Милорад, *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у Новом веку (1492-1992)*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Прибићевић Бранко, *Социјализам светски процес*, Партизанска књига, Љубљана, ООУР Монос, Београд, 1979.
- Првуловић Владимир, *Српски национални интерес*, Прометеј, Нови Сад, 2018.
- Првуловић Владимир, „Криза Европске Уније: унутрашња и спољнополитичка димензија - Европској Унији је потребна терапија“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 85-112.
- Easton David, *The Political System*, Alfred A. Knopf. Inc, 1953.
- Prvulović Vladimir, *Economic diplomacy*, fifth edition, Megatrend University, Beograd, 2015.

Vladimir Prvulovic

SERBIAN POLITICAL SCIENCE IN THE SERVICE OF POLITICS 1968-2018

Resume

The aim of this paper is to establish that without a critical analysis of the current social, political and economic relations in Serbia, there is no significant penetration of free political science. It would have to be, in some way anticipatory, with a thorough and serious criticality, in order to participate in the proposals to eliminate the observed and analyzed weaknesses in the concept of social development or in its realization. In the SFRY, the greatest achievements of political sciences were to positively explain the self-managing project of social development, as a positive and higher degree of development of socialism with a human character. The then Yugoslav political science made a significant contribution to the affirmation, theoretical design and implementation of the concept of active peaceful existence and policy of non-alignment, the promotion of human rights and freedoms, especially the rights of national minorities, and the establishment and affirmation of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE, today's OSCE). A sharp critique of the adopted constitutional or legal solutions in domestic politics was, in contrast, sanctioned, in the form of removing critics from science or education, to imprisonment for "hostile propaganda." These times, fortunately, have passed, but now it is necessary to resist the tabloidation of political discussions, through the so-political analysts, mainly with the support of the current government.

Keywords: Serbian politics, current policy of state power, political science, scientific institutes of social and humanistic sciences, criticality of political research, diplomacy, analytical and anticipatory role of political research

* Овај рад је примљен 18. септембра 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 7. марта 2019. године.